

WOJCIECH STANKIEWICZ

PRAWNOMIĘDZYNARODOWE ASPEKTY UDZIAŁU DZIECI-ŻOŁNIERZY W KONFLIKTACH ZBROJNYCH

Streszczenie

W artykule podkreśla się, że pomimo licznych uregulowań prawnych, a także usilnych działań państw oraz innych podmiotów międzynarodowych, we współczesnych konfliktach zbrojnych powszechne jest zjawisko wykorzystywania w walkach dzieci jako żołnierzy. Zjawisko to ma charakter globalny oraz pociąga za sobą daleko idące pejoratywne konsekwencje tak w sferze społecznej, kulturalnej jak i ekonomicznej, zarówno dla państw w konflikcie uczestniczących, jak i tych, które są z niego wyłączone. W dalszej części pracy wskazuje się ogólne regulacje prawnomiędzynarodowe jako będące podstawą do wszczęcia działań zmierzających do zakończenia haniebnego procederu wykorzystywania dzieci.

Współczesne konflikty zbrojne charakteryzują się powszechną brutalnością, wyzyskiem oraz brakiem poszanowania dla praw i wolności człowieka. Mimo licznych uregulowań problem stanowi coraz częste wykorzystanie cywili – a w tym dzieci jako żywych tarcz lub żołnierzy. Określenie dziecko-żołnierz nawiązuje do osoby niepełnoletniej biorącej bezpośredni lub pośredni udział w działaniach zbrojnych, na określonym obszarze. Samo określenie można traktować jako oksymoron, gdyż łączy w sobie niewinną osobę, charakteryzującą się niewykształconą psychiką z pracą żołnierza – wiążącą się z niebezpieczeństwem i brutalnością. Istoty, dla których nie istnieje granica pomiędzy dobrem a złem, wymierzają sprawiedliwość budując przyszłość danego państwa na agresji.

Powszechność występowania zjawiska polegającego na wykorzystywaniu dzieci jako żołnierzy pokazuje, iż problem ten stał się zjawiskiem przynoszącym korzyści¹. Tak długo, jak będzie utrzymywać się pogląd o pozytywnych skutkach płynących z rekrutacji nieletnich do służby wojskowej, dzieci nadal będą wykonywać wszystkie powierzone zadania, nie zważając na konsekwencję utraty zdrowia i życia².

Władze państwowe uznają wcielanie do wojska za skuteczny środek kontroli ludności, a także sposób na zmniejszenie siły wroga, ponieważ każdy mogący unieść broń jest jednocześnie potencjalnym kandydatem na rebelianta³. Największy problem dotyczący omawianego zjawiska zarysowuje się w rejonach Azji Centralnej, Azji Południowo-Wschodniej, Afryki Centralnej, Afryki Północno-Wschodniej, Ameryki Południowej oraz na Bliskim Wschodzie. Na wymienionych obszarach konflikty toczą się niekiedy od trzydziestu, czterdziestu lat. Zdarzają się państwa, jak Somalia czy Afganistan, w których dzieci nie przeżyły ani jednego dnia w stanie pokoju.

Każdy konflikt zbrojny niezależnie od charakteru ma kluczowy wpływ na zdrowie fizyczne jak i psychiczne uczestników, a w szczególności osób małoletnich. Dzieci, jako jedne z najmniej odpornych na skutki wywołane wojną, stają się jej najczęstszymi ofiarami⁴. Zniszczenia powojenne, a co za tym idzie głód, brak odpowiednich środków medycznych oraz punktów sanitarnych dziesiątkują najmłodsze pokolenia. Blizny fizyczne, a przede wszystkim psychiczne, stają się jedynymi doświadczeniami z ich dzieciństwa.

Celem niniejszego wywodu jest dokonanie analizy tekstów prawnych dotyczących zagadnienia dzieci-żołnierzy w międzynarodowym prawie humanitarnym oraz prawie regionalnym. Zasadne jest w tym kontekście ukazanie ewolucji zapisów prawnych oraz regulacji analizowanego zagadnienia. Uzasadnionym jest również ukazanie sposobów przeciwdziałania zjawisku dzieci-żołnierzy, będącego problemem o charakterze globalnym. Niezbędne jest w tym przypadku przytoczenie różnorodnych koncepcji wpływających na zmniejszenie się lub całkowity zanik tego haniebnego precedensu.

Hipotezą niniejszej pracy jest przypuszczenie, że pomimo licznych uregulowań prawnych oraz usilnych działań tak ze strony państw jak i innych podmiotów prawa międzynarodowego, we współczesnym świecie ciągle obecne jest zjawisko wykorzystywania w konfliktach

¹R. Dallaire with J. D. Humpreys, *They fight like soldiers, they die like children: the global Quest to redicate the use of child soldiers*, Random House Canada, Toronto 2010, s. 130-158.

² Por. *Child soldiers from recruitment to reintegration*, pod red. A. Özerdem, S. Podder, Palgrave Macmillan, Houndmills, Basingstoke, Hampshire; New York 2011.

³ M. Sasiak, *Prawnomiędzynarodowe próby przeciwdziałania uczestnictwu dzieci w konfliktach zbrojnych*, „Sprawy Międzynarodowe” 2003, nr 3(LVI), s. 117.

⁴ Por. S. C. Grover, *Child soldiers victims of genocidal transfer: exonerating child soldiers charged with grave conflict-related international crimes*, Springer, Berlin 2012.

zbrojnych dzieci-żołnierzy. Pomimo licznych środków ochrony życia, zdrowia i godności istot ludzkich ukierunkowanych na przeciwdziałanie analizowanej patologii społecznej była i jest ona wciąż obecna w wielu państwach.

W celu udowodnienia hipotezy sformułowano następujące pytania badawcze:

1. Jakie rozwiązania prawne regulujące kwestię uczestnictwa dzieci w konfliktach zbrojnych zostały wytworzone w praktyce międzynarodowej?
2. W jaki sposób oraz za pomocą jakich środków można przeciwdziałać zjawisku dzieci-żołnierzy?

By zweryfikować zawartą poniżej hipotezę oraz osiągnąć zamierzony cel badawczy autor posłużył się w szczególności metodą porównawczą, która umożliwiła wskazanie pewnych analogii między poszczególnymi aktami prawnymi. Analiza instytucjonalno-prawna umożliwiła zakreślenie pola badawczego wewnętrznych konfliktów zbrojnych sfery określonych aktów prawa międzynarodowego.

1. Prawne regulacje kwestii udziału dzieci w konfliktach zbrojnych

Każdy człowiek przychodzący na świat niezależnie od systemu prawnego państwa w którym się rodzi, staje się podmiotem prawa wewnętrznego w związku z przynależnością do struktury państwowej i społecznej. Ex lege zaczynają przysługiwać mu określone prawa i wolności oraz uprawnienia zagwarantowane przez określone akty normatywne. Niedojrzałość biologiczna, społeczna i moralna dziecka sprawia, iż jest ono postrzegane, jako słaba istota, która wymaga szczególnej troski i opieki. Ze względu na swą niesamodzielność i niedojrzałość, na dorosłych spoczywa obowiązek ochrony najmłodszych. Gwarancję uprzywilejowanej pozycji najmłodszych stanowią liczne zarówno wewnątrzpaństwowe jak i międzynarodowe akty prawne stanowiące próbę stworzenia rzeczywistości zapewniającej bezpieczeństwo, rozwój oraz stabilizację życiową niezbędną do odpowiedniego wychowania dziecka⁵.

Udział dzieci w konfliktach zbrojnych uregulowano w międzynarodowym prawie humanitarnym w postaci czterech konwencji genewskich z 1949 r., zwłaszcza IV konwencji o ochronie osób cywilnych podczas wojny z 12 sierpnia 1949 r. Przepisy tej konwencji mają bezpośrednie zastosowanie do dzieci ze względu na fakt, iż po raz pierwszy w dokumencie

⁵ H. Kołakowska-Przełomiec, D. Wójcik, *Idee Konwencji Praw dziecka a Ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich*, [w:] *Prawa dziecka. Deklaracje i rzeczywistość*, pod red. J. Bińczyckiej, Impuls, Kraków 1993, s. 22; M. Balcerek, *Prawa dziecka*, PWN, Warszawa 1986, s. 22-29.

genewskim zostało użyte sformułowanie „dziecko”. Rozróżnienie wieku dziecka na 7, 12 i 15 lat świadczy, iż grupie tej, z racji wieku, przysługują specjalne środki ochrony⁶. Jednak w żadnym artykule nie zawarto zapisu o szczególnej ochronie dzieci, wręcz są one wykluczone z grupy „specjalnego poszanowania” (art. 16)⁷. W analizowanym artykule nadmienia się, iż ochrona przysługuje rannym, chorym, kalekom i ciężarnym kobietom podczas gdy kwestia objęcia specjalną opieką małoletnich pozostaje nieuregulowana. Dzieci podczas trwania działań wojennych zaliczane są wyłącznie do kategorii ludności cywilnej. Nadana jest im ochrona ogólna z zakazem okaleczania, stosowania kar cielesnych (art. 27-34)⁸. Przysługuje im ponadto prawo do poszanowania ich osoby, przekonań i praktyk religijnych, honoru, zwyczajów i obyczajów. Treść artykułu wskazuje na zakaz stosowania wobec małoletnich praktyk uwłaczających ich godności.

W IV konwencji o ochronie osób cywilnych podczas wojny nie podjęto tematyki ochrony dzieci-żołnierzy. Dwa protokoły dodatkowe konwencji: I protokół dodatkowy do konwencji genewskich z 12 sierpnia 1949 r., dotyczący ochrony ofiar międzynarodowych konfliktów zbrojnych i II protokół dodatkowy do konwencji genewskich z 12 sierpnia 1949 r., dotyczący ochrony ofiar międzynarodowych konfliktów, stały się pierwszymi aktami prawa międzynarodowego humanitarne, w których poddano regulacji powyższe zagadnienie. Na mocy I protokołu, art. 77 ust. 2 „Strony konfliktu poczynią wszelkie praktycznie możliwe kroki, by dzieci poniżej 15 lat nie uczestniczyły bezpośrednio w działaniach zbrojnych; zwłaszcza będą powstrzymywać się od powoływania ich do swych sił zbrojnych. W razie powoływania osób między 15 a 18 rokiem życia, strony będą się starały dać pierwszeństwo starszym”⁹. Państwa, oprócz wstrzymania się od powoływania małoletnich do sił wojskowych, powinny również konsekwentnie stosować surowe kary i sankcje wobec nieprzestrzegających powyższej zasady prawa międzynarodowego, gdyż tylko w ten sposób możliwa staje się całkowita eliminacja udziału dzieci w konfliktach zbrojnych. Ustanowienie granicy wieku 18 lat, poniżej której rekrutacja do sił zbrojnych zostanie zakazana, spotkało się ze sprzeciwem wielu państw, m.in. Kanady oraz Zjednoczonego Królestwa Wielkiej

⁶ Składają się na nie m.in.: umieszczenie dzieci poniżej lat 15 w strefach i miejscowościach sanitarnych, chroniących przed skutkami wojny, ewakuacja dzieci z miejsc oblężonych, zapewnienie dostępu do niezbędnej żywności, odzieży i środków, niedopuszczenie do sytuacji braku opieki dorosłego nad dziećmi poniżej lat 15, IV.; International Committee of the Red Cross (ICRC), *Geneva Convention Relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War (Fourth Geneva Convention)*, 12 August 1949, 75 UNTS 287, [online:] <http://treaties.un.org/Pages/showDetails.aspx?objid=0800000280158b1a>, dostęp: 18.03.2013.

⁷ Ibidem.

⁸ Ibidem.

⁹ International Committee of the Red Cross (ICRC), *Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts (Protocol I)*, 8 June 1977, 1125 UNTS 3, [online:] <http://www.refworld.org/docid/3ae6b36b4.html>, dostęp: 19.03.2011.

Brytanii i Irlandii Północnej. W wymienionych państwach utrzymywano pogląd, iż żołnierz w wieku 15 i 16 lat jest znacznie skuteczniejszy od dorosłego. Pogląd ten spotkał się również z aprobatą państw, w których dzieci stanowią jedne z największych grup wiekowych w społeczeństwie (gdyby na mocy prawa międzynarodowego ustanowiono granicę rekrutacji powyżej 18 roku życia, znacznemu ograniczeniu uległaby grupa potencjalnych żołnierzy, a tym samym obrońców państwa)¹⁰.

Zastrzeżeniem I protokołu jest zapewnienie ochrony dzieciom biorącym wyłącznie bezpośredni udział w działaniach wojennych, z wykluczeniem udziału pośredniego. Dopiero w II protokole rozszerzono zakaz do działań pośrednich na rzecz sił oraz grup zbrojnych dzieciom poniżej 15 roku życia (art. 4 ust. 3c,d)¹¹. Zgodnie z treścią artykułu 4 zakazuje się aktywnego uczestnictwa dzieci poniżej 15 roku życia w działaniach o charakterze zbrojnym nawet jeżeli same wyrażają chęć wzięcia udziału. Jednak w przypadku, gdy pomimo zakazu bezpośredniego udziału w walkach, dzieci przystąpią do grupy zbrojnej nakazują się stronom wykazanie szczególnej troski o ich zdrowie i poszanowanie ich osoby. Oprócz faktycznej walki podejmowanej przez dzieci, zakazuje się wykorzystywania ich do zbierania i gromadzenia informacji na temat wroga, wykonywania określonych zleceń, przewozu amunicji, żywności czy podejmowanie się akcji sabotażowych¹². Rozróżnienie sił od grup zbrojnych jest dodatkową normą, która nie znalazła się w zapisie I protokołu, a stanowi istotną kwestię ze względu na poszerzenie zasięgu jurysdykcji prawnej¹³.

Status dzieci biorących bezpośredni udział w działaniach zbrojnych ulega zmianie. Przystają być postrzegane jako część ludności cywilnej, na rzecz statusu kombatanta. Na mocy art. 1, I protokołu dodatkowego, dzieci zostały objęte ochroną na podstawie międzynarodowego prawa humanitarnego, będącego rezultatem przyjęcia wspólnie przez państwa norm zwyczajowych oraz norm ujętych w formie umów międzynarodowych. Ich

¹⁰ M. Pruncal, Child-soldiers-international legal standards on the protection of children involved in armed conflicts, "Miscellanea Ivris Gentium" 2005/2006, nr VIII/IX, s. 103-104.

¹¹ International Committee of the Red Cross (ICRC), *Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of Non-International Armed Conflicts (Protocol II)*, 8 June 1977, 1125 UNTS 609, [online:] <http://www.refworld.org/docid/3ae6b37f40.html>, dostęp: 19.03.2011; Działania pośrednie związane są z zadaniami tragarzy, kucharzy, gońcami, wartownikami. Powszechnie stają się praktyki wykorzystywania dzieci do „przecierania drogi na polach minowych, za co płacą zdrowiem a nawet życiem”; S. Karczewski, K. Warecki, *Dzieci bez dzieciństwa*, Fundacja „Nasza Przyszłość”, Szczecinek 2004, s. 80.

¹² International Institute of Humanitarian Law, *The Manual on the Law of Non – International Armed Conflict*, Sanremo 2006, International Institute of Humanitarian Law, s. 49 – 50.

¹³ UN Children's Fund (UNICEF), *Paris Principles and Guidelines on Children Associated with Armed Forces and Armed Groups*, February 2007, [online:] <http://www.unicef.org/emergencies/files/ParisPrinciples310107English.pdf>, dostęp: 19.03.2013.

główną część stanowią konwencje genewskie i haskie, oraz protokoły dodatkowe (I i II) do tych konwencji.

Istotnym faktem poruszonym w protokołach dodatkowych jest rozszerzenie zakresu zastosowania jego przepisów w odniesieniu do konfliktów zbrojnych. Jurysdykcja prawna, według artykułu 2 wspólnego dla konwencji genewskich z 1949 r., dotyczy konfliktów zbrojnych między więcej niż dwoma państwami oraz okupacji całości lub części terytorium państwa. W protokole I uwzględniono także konflikty w obronie prawa do samostanowienia zawartego w Karcie Narodów Zjednoczonych (art. 1 ust. 4)¹⁴. W zapisach II protokołu rozwinięto i uzupełniono normy dotyczące się charakteru konfliktów zbrojnych. Dodanie wewnętrznych konfliktów zbrojnych do zasięgu prawnego II protokołu ma dwojaki charakter. Z jednej strony nowe uregulowania stanowią pozytywny aspekt, umożliwią bowiem zmniejszenie liczby dzieci odbywających służbę wojskową. Warto wspomnieć że według statystyk wewnętrzne konflikty zbrojne od zakończenia II wojny światowej stanowiły około 80% wszystkich aktów o charakterze zbrojnym – właśnie w nich dzieci-żołnierze brały najczęściej udział¹⁵. Z drugiej strony fakt ukonstytuowania wewnętrznych uzbrojonych grup, jako stron konfliktu zbrojnego spowodował osłabienie norm zapisanych w II protokole dodatkowym. W rzeczywistości przestrzeganie jego zapisów o niewykorzystywaniu dzieci w walkach zależy nie tylko od państw, ale również od lokalnych formacji zbrojnych. W koalicji na rzecz zaprzestania wykorzystywania dzieci jako żołnierzy upatruje się lokalne formacje zbrojne, jako główne grupy dopuszczające się tego typu działań co wynika z faktu, iż miejscowe grupy nie są związane z prawem międzynarodowym w taki sam sposób jak grupy rządowe¹⁶. O chętnym werbowaniu dzieci w struktury lokalnych formacji zbrojnych świadczy wypowiedź starszego oficera grupy zbrojnej w Czadzie z 2007 r. dla Human Rights Watch, (którego danych osobowych organizacja nie podaje): „Dzieci-żołnierze są idealne, ponieważ nie narzekają, nie oczekują zapłaty, a jeśli im powiesz zabij, zabiją”¹⁷.

Konwencja praw dziecka z 1989 r. była pierwszym dokumentem prawa międzynarodowego publicznego, w którym stworzono definicję prawną dziecka. Według konwencji, dziecko oznacza „każdą istotę ludzką w wieku poniżej osiemnastu lat”¹⁸.

¹⁴ International Committee of the Red Cross (ICRC), *Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts (Protocol I)*, op. cit.

¹⁵ J. Czyżewski, *Dzieci żołnierze we współczesnych konfliktach zbrojnych*, Europejskie Centrum Edukacyjne, Toruń 2009, s. 98.

¹⁶ *Is the child soldier problem worse among armed groups than government armed forces?* [online:] <http://www.child-soldiers.org/faq.php>, dostęp: 19.03. 2011.

¹⁷ *Early to War. Child Soldiers in the Chad Conflict*, “Human Rights Watch” 2007, t. 19 nr 9(A), s. 20.

¹⁸ *Konwencja o prawach dziecka*, [w:] *Międzynarodowa ochrona praw dziecka*, pod red. J. M. Śniecińskiego, wyd. „Żak”, Warszawa 1996, s. 15.

Najistotniejsze znaczenie z punktu prawnego dla dzieci-żołnierzy posiada art. 38, w świetle którego zakazano bezpośredniego udziału w działaniach zbrojnych oraz rekrutacji do sił zbrojnych osobom poniżej 15 roku życia¹⁹. W artykule uwidaczniają się sprzeczności i paradoksy. Po pierwsze, użycie terminu „osoba” nie jest zgodne z definicją dziecka, która została podana przez konwencję. W konwencji zaprzeczeniem stało się przyzwolenie wykonywania przez dziecko pracy żołnierza, która jest niebezpieczna, może szkodzić zdrowiu, rozwojowi fizycznemu, umysłowemu, duchowemu, moralnemu czy społecznemu, co na podstawie art. 32 należy do spraw, przed którymi dziecko ma być chronione²⁰. Po drugie, w 193 państwach ratyfikujących konwencję, dziecko w wieku 15 lat nie posiada prawa wyborczego. Jedynie w dwóch państwach, takie prawo ma dziecko w wieku 16 lat, a tylko w trzech, w wieku lat 17. Pozostałe państwa dają możliwość udziału w życiu politycznym od 18 roku życia. Świadczy to o tym, iż państwa te są skłonne skazać dziecko na śmierć w wyniku konfliktu zbrojnego, będącego konsekwencją decyzji politycznych, na które de facto dziecko nie ma żadnego wpływu²¹. Po trzecie, w art. 38 ust. 2 wymagane jest zapewnienie ochrony dzieciom poniżej 15 roku życia, biorącym jedynie bezpośredni udział w działaniach wojennych. Oznacza to, iż strony konwencji nie są zobowiązane do przestrzegania normy wymienionego zapisu w odniesieniu do uczestnictwa pośredniego dzieci w konfliktach zbrojnych²².

Norma z art. 38 obejmuje swoim zasięgiem międzynarodowe, jak i niemiędzynarodowe konflikty zbrojne mimo, iż określenia te nie zostały bezpośrednio użyte. Ponadto, art. 38 nie ma zastosowania do zamieszek w obrębie państwa, niebędącymi wewnętrznym konfliktem zbrojnym²³. Art. 38 odnosi się także do uregulowań prawa humanitarnego, w szczególności IV konwencji genewskiej włączającej dzieci do ludności cywilnej. Tworząc konwencję praw dziecka nie wykorzystano okazji podniesienia międzynarodowych standardów ochrony dzieci, uczestniczących w konfliktach zbrojnych. Rozwiązanie problemu postanowiono pozostawić przyszłym międzynarodowym instrumentom prawnym.

¹⁹ UN General Assembly, *Convention on the Rights of the Child*, 20 November 1989, United Nations, Treaty Series, vol. 1577, p. 3, [online:] <http://www.refworld.org/docid/3ae6b38f0.html>, dostęp: 19.03.2013.

²⁰ Ibidem, s. 30.

²¹ Dwa państwa, w których próg wyborczy wynosi 16 lat to Brazylia i Kuba. Państwa, w których próg wyborczy wynosi 17 lat obejmują Demokratyczną Republikę Korei, Indonezję i Timor Wschodni.; Dane zostały zaczerpnięte z oficjalnej strony Koalicji na rzecz zaprzestania wykorzystywania dzieci jako żołnierzy, [online:] <http://www.childsoldiersglobalreport.org/>, dostęp: 19.03.2011.

²² Por. J. Kuper, *Military training and children in armed conflict: law, policy, and practice*, Martinus Nijhoff 2005, Leiden Boston 2005, s. 203-244.

²³ *Konwencja o prawach dziecka...*, op. cit., s. 435.

Afryka, jako kontynent, na którym zjawisko dzieci-żołnierzy występuje najczęściej, wprowadziła regionalne uregulowania prawne w celu ograniczenia omawianego proceduru²⁴. W afrykańskiej karcie praw i dobra dziecka z 1990 r. zdefiniowano pojęcie dziecka, również jako osobę poniżej 18 roku życia. Dlatego bezpośredni udział w działaniach wojennych i rekrutacja dozwolona jest po uzyskaniu przez dziecko pełnoletniości²⁵. Normy afrykańskiej karty praw i dobra dziecka obowiązują zarówno podczas międzynarodowych jak i wewnętrznych konfliktów zbrojnych, a także na niższych poziomach przemocy w postaci sporów czy napięć. Ponadto, nawiązano do praw humanitarnych w odniesieniu do konfliktów zbrojnych.

Nie należy zapominać również o Statucie Rzymskiego Międzynarodowego Trybunału Karnego z 1998 roku który w art. 8 pkt. 2 za jedną ze zbrodni wojennych uważa zarówno wcielanie jak i werbowanie dzieci poniżej 15 lat do czynnej działalności w narodowych siłach zbrojnych lub innym aktywnym udziale w działaniach zbrojnych zarówno w konfliktach o charakterze wewnątrzpaństwowym jak i międzynarodowym. Za zbrodnię wojenną według statutu należy uważać również niewolnictwo seksualne zarówno względem dzieci jak i dorosłych²⁶. Ponadto uregulowano kwestie karnej odpowiedzialności dzieci za czynne uczestnictwo w działaniach zbrojnych. Według statutu dzieci nie powinny być ścigane karane ani zagrożone karą za samą przynależność do określonych ugrupowań gdyż mogły być zmuszone do określonych działań niezgodnych z prawem siłą. Jeżeli dziecko zostanie oskarżone o zbrodnie w świetle prawa międzynarodowego lub krajowego powinno być osądzone według przepisów o odpowiedzialności nieletnich, z należyty uwzględnieniem jego wieku, położenia oraz warunków w jakich dokonał czynu zabronionego. Powrót dziecka – byłego żołnierza do społeczeństwa powinien być ponadto ściśle kontrolowany przez władze w celu uniknięcia znęcania się nad nim przez innych małoletnich lub w wyniku przeżytych przez nie doznań nie dokonało kolejnego czynu zabronionego²⁷.

Kwestię udziału dzieci w konfliktach zbrojnych uregulowano w międzynarodowym prawie pracy. W konwencji nr 182 Międzynarodowej Organizacji Pracy dotyczącej zakazu i natychmiastowych działań na rzecz eliminowania najgorszych form pracy dzieci z 1999 r. w myśl artykułu 3 za „najgorsze formy pracy dzieci” uznano: udział w konflikcie zbrojnym i

²⁴ Por, A. Honwana, *Child soldiers in Africa*, University of Pennsylvania Press, Philadelphia 2006.

²⁵ Organization of African Unity, *African Charter on the Rights and Welfare of the Child*, 11 July 1990, CAB/LEG/24.9/49 (1990), [online:] <http://www.refworld.org/docid/3ae6b38c18.html>, dostęp: 19.03. 2011.

²⁶ *Rome Statute of the International Criminal Court, A/CONF.183/9*, [online:] http://www.icc-cpi.int/NR/rdonlyres/EA9AEFF7-5752-4F84-BE94-0A655EB30E16/0/Rome_Statute_English.pdf, dostęp: 19.03.2011.

²⁷ UN Children's Fund (UNICEF), *Paris Principles and Guidelines on Children Associated with Armed Forces and Armed Groups...*, op. cit.

pracę mogącą zagrażać zdrowiu, bezpieczeństwu i moralności dziecka. Żadne dziecko poniżej 18 roku życia nie ma prawa podejmowania wymienionych form pracy. W innym wypadku zastosowane mogą zostać odpowiednie środki karne²⁸.

Ustalenie granicy wieku na poziomie 15 lat, dającej możliwość udziału w konfliktach zbrojnych, spotkało się z ogólną krytyką ze strony państw oraz organizacji międzynarodowych. Problemem zajęła się Komisja Praw Człowieka ONZ, powołująca Międzysesyjną Permanentną Grupę Roboczą (Permanent Interessional Working Group)²⁹. Prace Grupy zakończyły się podpisaniem 25 maja 2000 r. protokołu fakultatywnego do konwencji o prawach dziecka dotyczącego włączania dzieci w konflikty zbrojne.

Jeden z najważniejszych dokumentów stanowiących o prawach dziecka biorącego udział w konflikcie zbrojnym, który mimo licznych mankamentów konsoliduje wszystkie istniejące zapisy służące ochronie dzieci przed rekrutacją i uczestnictwem w działaniach zbrojnych. Najważniejszym zapisem protokołu było podniesienie wieku dziecka zezwalającego na udział w działaniach wojennych z 15 do 18 lat³⁰. Zapis ten umożliwił objęcie ochroną szerszą grupę dzieci wzmacniając tym samym obecne dążenia do ochrony jak największej liczby dzieci od okropności jakimi charakteryzują się konflikty zbrojne. Niestety zakaz ten nie obejmuje uczestnictwa pośredniego³¹. Zarówno grupy zbrojne jak i siły zbrojne³² (państwowe i niepaństwowe) mają całkowity zakaz rekrutacji dzieci poniżej 18 roku życia. Mankamentem zapisów dotyczących rekrutacji jest art. 3 ust. 3. Na jego podstawie państwa-strony mają prawo zezwolić dzieciom poniżej 18 lat na wstąpienie do sił narodowych pod 4 warunkami: wykazania, iż rekrutacja jest dobrowolna, odbywa się ona za świadomą zgodą rodziców i opiekunów prawnych, osoby rekrutowane są w pełni świadome obowiązków związanych z odbywaniem służby wojskowej oraz mogą przedstawić wiarygodny dowód świadczący o ich wieku. Obowiązkiem państwa jest tu jedynie przewidzenie gwarancji chroniących przed nadmiernymi nadużyciami. W protokole w art. 1 podwyższono granicę wieku z 15 do 18 lat, osobie wyrażającej chęć bezpośredniego udziału w konfliktach zbrojnych. W protokole

²⁸ UN Commission on Human Rights, *Convention 182 Concerning the Prohibition and Immediate Action for the Elimination of the Worst Forms Of Child Labour Adopted by the Conference at its Eighty-Seventh Session, Geneva, 17 June 1999*, E/CN.4/RES/2000/85, [online:] <http://www.ilo.org/public/english/standards/reln/ilc/ilc87/com-chic.htm>, dostęp: 19. 03.2011.

²⁹ *Konwencja o prawach dziecka...*, op. cit., s. 442.

³⁰ T. Vandewiele, *Optional Protocol. The Involvement of Children in Armed Conflicts*, Martinus Nijhoff Publishers, Leiden 2006, s. 19 i nast.

³¹ UN General Assembly, *Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on the Involvement of Children in Armed Conflict*, 25 May 2000, [online:] <http://www.refworld.org/docid/47fdff180.html>, dostęp: 20.03.2011.

³² W artykule 6 zasugerowano, iż zakaz rekrutacji dotyczy narodowych sił zbrojnych oraz ugrupowań lokalnych walczących z legalnymi siłami zbrojnymi w konfliktach międzynarodowych jak i niemiędzynarodowych konfliktach wewnętrznych.

zabrakło zdecydowanych rozwiązań kwestii dzieci i ich uczestnictwa w walkach. Dokument ten miał również na celu zmobilizowanie państw do dołożenia wszelkich starań, by niepełnoletni członkowie sił zbrojnych sygnatariuszy nie uczestniczyli w akcjach zbrojnych oraz by ścigać i rozwiązywać wszelkie grupy rekrutujące niepełnoletnich do celów militarnych. Działania te umożliwiły środki prawne niezbędne do zakazania i karania takich praktyk, o których stwierdza art. 5 protokołu. Protokół fakultatywny stanowi ponadto w art. 6, że każde z państw – stron, podejmie wszelkie środki w celu demobilizacji i rehabilitacji byłych dzieci żołnierzy³³.

Kolejnymi inicjatywami ONZ, zwłaszcza Rady Bezpieczeństwa, było uchwalenie wielu rezolucji: nr 1261³⁴, 1314³⁵, 1379³⁶, 1460³⁷, 1539³⁸, 1612³⁹ odnoszących się do uczestnictwa dzieci w konfliktach zbrojnych. W wymienionych dokumentach wyrażono głębokie zaniepokojenie szkodliwym i szerokim wpływem konfliktów zbrojnych na dzieci oraz potępiono rekrutację nieletnich do ugrupowań stron walczących. Wzywano wszystkie strony konfliktu do przestrzegania międzynarodowego prawa humanitarnego, regulującego udział dzieci w czasie walk, szczególnie konwencji genewskich i konwencji praw dziecka. Za główny cel uznano wspieranie i ochronę praw wszystkich dzieci. Należy śledzić przypadki stosowania przemocy wobec małoletnich i lokalizować konflikty najbardziej zagrażające bezpieczeństwu dzieci.

W związku z brakiem dostosowywania się stron konfliktu, Rada Bezpieczeństwa gotowa była do wystosowania sankcji ekonomicznych i społecznych, w ramach art. 41 Karty Narodów Zjednoczonych, w postaci nałożenia nakazu wywozu lub dostaw broni strzeleckiej, lekkiej i innego sprzętu wojskowego. Ponadto, uznała udział dzieci w konfliktach zbrojnych za zagrożenie dla międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa, a w konsekwencji ogłosiła gotowość do przyszłych operacji pokojowych w celu ochrony najmłodszych.

³³ Asser Institute, *Child Soldiers. The phenomenon of child soldiers*, [online:] http://www.asser.nl/Default.aspx?site_id=9&level1=13336&level2=13374&level3=13457, dostęp: 19.03.2012.

³⁴ *Resolution 1261 (1999) S/RES/1261 (1999), 30 August 1999*, [online:] [http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1261\(1999\)](http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1261(1999)), dostęp: 20.03.2011.

³⁵ *Resolution 1314 (2000) S/RES/1314 (2000), 11 August 2000*, [online:] [http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1314\(2000\)](http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1314(2000)), dostęp: 20.03.2011.

³⁶ *Resolution 1379 (2001) S/RES/1379 (2001), 20 November 2001*, [online:] [http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1379\(2001\)](http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1379(2001)) dostęp: 20.03.2011.

³⁷ *Resolution 1460 (2003) S/RES/1460 (2003), 30 January 2003*, [online:] [http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1460\(2003\)](http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1460(2003)), dostęp: 20.03.2011.

³⁸ *Resolution 1539 (2004) S/RES/1539 (2004), 22 April 2004*, [online:] [http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1539\(2004\)](http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1539(2004)), dostęp: 20.03.2011.

³⁹ *Resolution 1612 S/RES/1612 (2005), 26 July 2005*, [online:] [http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1612\(2005\)](http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1612(2005)), dostęp: 20.03.2011.

Szczegółowe wytyczne wobec ochrony dzieci w konfliktach zbrojnych zostały zawarte w Zasadach Paryskich (Paris Principles) z 2007 r. 58 państw, 70 organizacji międzyrządowych i 30 organizacji pozarządowych potępiło problem dzieci-żołnierzy, mając świadomość, iż nadal setki tysięcy dzieci jest związanych z grupami i siłami zbrojnymi w konfliktach na całym świecie. Dlatego podstawowym celem Zasad Paryskich stało się zapobieganie bezprawnej rekrutacji, doprowadzenie do zwolnień z grup i sił zbrojnych dzieci-żołnierzy, ponowne włączenie dzieci do życia społecznego⁴⁰.

W Zasadach Paryskich zdefiniowano pojęcie dziecka, jako osoby poniżej 18 roku życia. Chociaż normy prawne odnoszą się do zjawiska dzieci-wojny, w zapisach dokumentu nie użyto tego określenia, lecz „dziecko związane z grupami i siłami zbrojnymi” oznaczające każdą osobę poniżej 18 roku życia, która została zatrudniona lub wykorzystana przez siły i grupy zbrojne a ponadto brała bezpośredni i pośredni udział w działaniach.

Według Zasad Paryskich na państwach spoczywa obowiązek zapobiegania procederowi uczestnictwa dzieci-żołnierzy w konfliktach zbrojnych. Państwa powinny ratyfikować i wdrażać traktaty międzynarodowe i egzekwować prawo krajowe, które uznało werbowanie dzieci do konfliktów zbrojnych za bezprawne. Skuteczne zapobieganie zależy także od współpracy międzynarodowej państw oraz organizacji w ramach międzynarodowego prawa humanitarnego⁴¹.

Ze względu na słabą pozycję w społeczeństwie, dzieci od zawsze należały do kategorii szczególnie chronionych podczas konfliktów zbrojnych, których nieodłącznym aspektem jest osiągnięcie zamierzonego celu z wykorzystaniem bezwzględnych środków. W poniższej tabeli zestawiono najistotniejsze dane dotyczące uczestnictwa dzieci w konfliktach zbrojnych.

Tabela 1.

Prawne standardy odnoszące się do uczestnictwa dzieci w konfliktach zbrojnych

Nazwa dokumentu	Dozwolony wiek rekrutacji	Bezpośredni udział dzieci w działaniach wojennych	Pośredni udział dzieci w działaniach wojennych
IV Konwencja o ochronie osób cywilnych podczas wojny z 12 sierpnia 1949 r.	Brak	Brak	Brak
I Protokół dodatkowy do konwencji genewskich z 12 sierpnia 1949 r.	15 lat	Zakaz	Brak

⁴⁰ UN Children's Fund (UNICEF), *Paris Principles and Guidelines on Children Associated with Armed Forces and Armed Groups...*

⁴¹ Ibidem.

II Protokół dodatkowy do konwencji genewskich z 12 sierpnia 1949 r.	15 lat	Zakaz	Zakaz
Konwencja praw dziecka z 1989 r.	15 lat	Zakaz	Brak
Afrykańska karta praw i dobra dziecka z 1990 r.	18 lat	Zakaz	Brak
Statut Rzymskiego Międzynarodowego Trybunału Karnego z 1998	15 lat	Zakaz	Zakaz innego rodzaju uczestnictwa (niestwierdzone jednoznacznie)
Konwencja nr 182 MOP dotycząca zakazu i natychmiastowych działań na rzecz eliminowania najgorszych form pracy dzieci z 1999 r.	18 lat	Zakaz wykonywania najcięższych form pracy, do których zaliczono udział w konflikcie zbrojnym	Zakaz wykonywania najcięższych form pracy, do których zaliczono udział w konflikcie zbrojnym
Protokół fakultatywny do konwencji o prawach dziecka dotyczący włączania dzieci w konflikty zbrojne z 2000 r.	18 lat (młodszy ochotnicy pod 4 warunkami)	Zakaz	Brak
Zasady Paryskie z 2007 r.	18 lat	Zakaz	Zakaz

Źródło: International Committee of the Red Cross (ICRC), *Geneva Convention Relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War (Fourth Geneva Convention)*, 12 August 1949, 75 UNTS 287, [online:] <http://treaties.un.org/Pages/showDetails.aspx?objid=0800000280158b1a>, dostęp: 23.03.2013.; International Committee of the Red Cross (ICRC), *Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts (Protocol I)*, 8 June 1977, 1125 UNTS 3, [online:] <http://www.refworld.org/docid/3ae6b36b4.html>, dostęp: 23.03.2011.; International Committee of the Red Cross (ICRC), *Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of Non-International Armed Conflicts (Protocol II)*, 8 June 1977, 1125 UNTS 609, [online:] <http://www.refworld.org/docid/3ae6b37f40.html>, dostęp: 23.03.2011.; UN General Assembly, *Convention on the Rights of the Child*, 20 November 1989, United Nations, Treaty Series, vol. 1577, p. 3, [online:] <http://www.refworld.org/docid/3ae6b38f0.html>, dostęp: 23.03.2011.; Organization of African Unity, *African Charter on the Rights and Welfare of the Child*, 11 July 1990, CAB/LEG/24.9/49 (1990), [online:] <http://www.refworld.org/docid/3ae6b38c18.html>, dostęp: 23.03.2011.; *Rome Statute of the International Criminal Court, A/CONF.183/9*, [online:] http://www.icc-cpi.int/NR/rdonlyres/EA9AEFF7-5752-4F84-BE94-0A655EB30E16/0/Rome_Statute_English.pdf, dostęp: 19.03.2011.; UN Commission on Human Rights, *Convention 182 Concerning the Prohibition and Immediate Action for the Elimination of the Worst Forms Of Child Labour Adopted by the Conference at its Eighty-Seventh Session, Geneva, 17 June 1999*, E/CN.4/RES/2000/85, [online:] <http://www.ilo.org/public/english/standards/relm/ilc/ilc87/com-chic.htm>, dostęp: 23.03.2011.; UN General Assembly, *Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on the Involvement of Children in Armed Conflict*, 25 May 2000, [online:] <http://www.refworld.org/docid/47fdfb180.html>, dostęp: 23.03.2011.; UN Children's Fund (UNICEF), *Paris Principles and Guidelines on Children Associated with Armed Forces and Armed Groups, February 2007*, [online:] <http://www.unicef.org/emergencies/files/ParisPrinciples310107English.pdf>, dostęp: 23.03.2011.

Począwszy od 1949 roku dozwolony wiek rekrutacji dzieci w celu uczestnictwa w konfliktach zbrojnych był stopniowo podnoszony. W kolejnych protokołach dodatkowych do konwencji genewskiej dolna granica wieku wynosiła 15 lat ale już w Afrykańskiej karcie praw i dobra dziecka z 1990 roku została podniesiona do 18 roku życia. W konwencji genewskiej brak jest uregulowań dotyczących bezpośredniego udziału dzieci w działaniach wojennych jednak

protokoły dodatkowe oraz każde kolejne normy prawa międzynarodowego odnoszą się do tej kwestii.

Na podstawie tabeli można wywnioskować iż ochrona dziecka występuje w różnych gałęziach prawa międzynarodowego: prawie humanitarnym, prawie pracy, prawie publicznym, ale też prawie regionalnym czego przykładem są uregulowania Afrykańskie. Niestety, niewielki nacisk kładzie się na zakaz pośredniego udziału w działaniach wojennych. Dopiero po ponad trzydziestu latach od II protokołu zakaz ten został wprowadzony.

2. Sposoby przeciwdziałania zjawisku dzieci-żołnierzy

Zjawisko dzieci-żołnierzy jest problemem globalnym. Konsekwencje występowania dzieci-żołnierzy widoczne są w sferze społecznej, ekonomicznej, kulturalnej, zarówno w państwach, ogarniętych konfliktem zbrojnym jak i pozostałych – pozostających w stanie pokoju. Dzieci wychowane w nienawiści, będące przyszłością społeczeństwa, nie doprowadzą do pokoju, rozwinięcia się państw. Dorastające w czasie wojny pokolenie będzie szerzyć bunt, pokazując, iż w przemocy jest siła. Dlatego tak istotne jest, aby państwa, organizacje rządowe i pozarządowe oraz inne podmioty lokalne, regionalne podjęły działanie i przeciwstawiły się pladze współczesności, jaką są dzieci-żołnierze.

Działanie mające na celu zmniejszenie lub całkowite zlikwidowanie zjawiska występowania dzieci-żołnierzy, obejmuje przede wszystkim zakończenie trwających konfliktów zbrojnych i niedopuszczenie do pojawiania się następnych. Dopóki trwać będą działania o charakterze zbrojnym i ciągły brak porozumienia między stronami, dzieci nadal będą wykorzystywane, jako środek umożliwiający osiągnięcie zamierzonych celów najniższym kosztem. Konflikty powinny być rozwiązywane zgodnie z rozdziałem VI Karty Narodów Zjednoczonych, drogą pokojową za pomocą rokowań, arbitrażu, pośrednictwa organizacji międzynarodowych. Wprawdzie Rada Bezpieczeństwa ONZ upoważniła na mocy rozdziału VII także do prowadzenia akcji zbrojnych, jednak są to działania ostateczne. Wpierw należy podjąć interwencje humanitarne, stanowiące odpowiedź na łamanie praw człowieka, w szczególności dziecka⁴².

Prawo międzynarodowe publiczne stanowi podstawę, na której można oprzeć wszystkie działania zmierzające do zakończenia haniebnego procederu wykorzystywania dzieci. Podniesiona granica wieku rekrutacji do czynnej służby wojskowej z 15 do 18 lat na

⁴² UN, *Charter of the United Nations* 26 June 1945, San Francisco, [online:] <http://www.un.org/en/documents/charter/>, dostęp: 29.03.2011.

podstawie protokołu dodatkowego do konwencji praw dziecka dotyczącego udziału dzieci w konfliktach zbrojnych, pomimo iż może obejmować wszystkie struktury globalne została ratyfikowana tylko przez 136 państw ze 159, będących stronami protokołu⁴³. Terytoria państw, które nie ratyfikowały protokołu są więc potencjalnymi środowiskami, w których może dojść w przyszłości do łamania praw człowieka i werbowania dzieci jako dodatkowej siły umożliwiającej wygraną w walce. Funkcjonujące prawo międzynarodowe traktujące o przeciwdziałaniu zjawiska dzieci – żołnierzy powinno być wspierane przez przepisy prawa wewnętrznego państw. Istotne jest, aby rządy kształtowały standardy zakazujące werbowania dzieci, ale także dbały o ich przestrzeganie. Skutecznym posunięciem państw byłoby się aktywne rozbijanie grup rebelianckich, stanowiących większość wśród podmiotów wykorzystujących się małoletnich jako żołnierzy.

Ochrona zapewniana przez państwo nie powinna mieć jedynie charakteru prawnego. Nieodzwonne są rzeczywiste działania wymierzone w grupy dzieci, będące szczególnie narażonymi na przymusową rekrutację. Dzieci osierocone, nieletni żyjące na ulicy, „dzieci bez imienia” oraz uchodźcy przebywający poza własnym państwem są wyjątkowo podatne na wykorzystanie z racji bezbronności⁴⁴. Wprowadzenie polityki rozwojowej, lepsze funkcjonowanie administracji wewnętrznej dbającej o zarejestrowanie noworodków oraz szerszy dostęp do edukacji są głównymi zadaniami, którym powinno sprostać państwo.

Intensyfikacja zjawiska dzieci-żołnierzy wynika przede wszystkim z poczucia bezkarności osób oraz grup zajmujących się werbowaniem małoletnich. Próby wymierzenia sprawiedliwości zostały podjęte przez Międzynarodowy Trybunał Karny (International Criminal Court, MTK), powstały na podstawie Statutu Rzymskiego dnia 17 lipca 1998 r. „Wcielanie lub werbowanie dzieci poniżej piętnastego roku życia do narodowych sił zbrojnych lub faktyczne używanie ich w działaniach zbrojnych” zostało włączone do zbrodni wojennych⁴⁵. Pozytywnym przykładem takich starań jest toczący się, od 26 stycznia 2009 r. w Hadze proces Tomasa Lubangi Dyilo – założyciela i przywódcy Związku Kongijskich Patriotów (Union of Congolese Patriots, UPC). Został on oskarżony o werbowanie i wcielanie w struktury ugrupowania UPC dzieci poniżej 15 roku życia oraz wykorzystywanie najmłodszych w walkach zbrojnych w przedziale od września 2002 r. do sierpnia 2003 r.⁴⁶

⁴³ UN General Assembly, *Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on the Involvement of Children in Armed Conflict*, 25 May 2000, [online:] http://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-11-b&chapter=4&lang=en, dostęp: 29.03.2011.

⁴⁴ J. Czyżewski, *Dzieci żołnierze we współczesnych konfliktach zbrojnych*, op. cit., s. 115.

⁴⁵ *Rome Statute of the International Criminal Court, A/CONF.183/9...*, op. cit.

⁴⁶ DRC: ICC's First Trial Focuses on Child Soldiers, Human Right Watch, [online:] <http://www.hrw.org/en/news/2009/01/22/drc-icc-s-first-trial-focuses-child-soldiers>, dostęp: 29.03.2011.

Specjalny Przedstawiciel ds. Dzieci w Konfliktach Zbrojnych (*Special Representative for Children and Armed Conflict*), Radhika Coomaraswamy, uznała proces za ważny krok w walce z bezkarnością, który stanie się decydującym środkiem odstrasającym wszystkich sprawców zbrodni przeciwko ludzkości⁴⁷. Jest to pierwszy proces MTK dotyczący procedury rekrutacji dzieci-żołnierzy co należy uznać za szczególnie istotny sukces. Wcześniej MTK, również podejmował decyzje o rozpoczęciu działań wobec zbrodniarzy wojennych, lecz niestety nie dochodziły one do skutku, gdyż nie udało ze względu na brak materiału dowodowego oraz nieudanych prób doprowadzenia oskarżonych przed organ sądowy⁴⁸. Przykładem może być tu sprawa Josepha Kony'a, któremu MTK postawił 33 zarzuty zbrodni wojennych i zbrodni przeciwko ludzkości, a który do czasów współczesnych pozostaje na wolności.

Specjalny Sąd dla Sierra Leone odniósł więcej sukcesów niż MTK. 22 lutego 2008 r. zapadł ostateczny wyrok w sprawie popełnienia jedenastu zbrodni wojennych i zbrodni przeciwko ludzkości w Sierra Leone. Alex Tamba Brima, Ibrahim Bazzy Kamara oraz Santigie Borbor Kanu zostali skazani kolejno na 50, 45 i 50 lat pozbawienia wolności⁴⁹. 28 maja 2008 r. zapadł kolejny wyrok za osiem zbrodni wojennych i przeciwko ludzkości oraz inne poważne naruszenia międzynarodowego prawa humanitarnego. Moinina Fofana i Allieu Kondewa otrzymali 15 i 20 lat pozbawienia wolności⁵⁰.

Kolejnym sposobem na zapobieżenie intensyfikacji zjawiska dzieci-żołnierzy jest doprowadzenie do sytuacji, w której wykorzystywanie dzieci stałoby się nieopłacalne. Zachowanie zapasów broni na stabilnym poziomie stanowi dla grup zbrojnych jedno z najważniejszych zadań. „Zamrożenia aktywów, wprowadzenia embarga na broń, ograniczeń w podróży wobec osób, które naruszają prawo międzynarodowe poprzez rekrutację, seksualne wykorzystywanie i okaleczanie oraz zabijanie dzieci w czasie wojny”⁵¹. Realizacja planu w rzeczywistości mogłaby odnieść pozytywny skutek. Podjęte działania mogłyby doprowadzić do zahamowania rozprzestrzeniania się zjawiska dzieci-żołnierzy. Celem oprawców stałoby się odtworzenie niezbędnych zapasów broni czy amunicji. Wówczas zdecydowanie korzystniejsze byłoby poświęcenie spokoju wielu tysięcy dzieci w zamian za dostawę broni.

⁴⁷ UN, *Children and armed conflict*, [online:] <http://www.un.org/children/conflict/english/pr/2008-04-28181.html>, dostęp: 30.03.2011.

⁴⁸ Por. *Victims, perpetrators or heroes?: child soldiers before the International Criminal Court*, Redress Trust, London 2006.

⁴⁹ *The Special Court for Sierra Leone*, [online:] <http://www.sc-sl.org/CASES/ProsecutorvsBrimaKamaraandKanuAFRCCase/tabid/106/Default.aspx>, dostęp: 30.03.2011.

⁵⁰ *The Special Court for Sierra Leone*, [online:] <http://www.sc-sl.org/CASES/ProsecutorvsFofanaandKondewaCDFCase/tabid/104/Default.aspx>, dostęp: 30.03.2011.

⁵¹ UN, *Children and armed conflict*.

Nie wiadomo jednak jak długo taki stan mógłby się utrzymać. Oprawcy mogliby bowiem dojść w pewnym momencie do wniosku, iż ich zapasy zostały uzupełnione na tyle, że dotychczasowy układ z państwami zachodnimi nie jest już konieczny, po raz kolejny rozpoczynając masowe werbunki dzieci.

Wysiłki na rzecz zlikwidowania zjawiska dzieci-żołnierzy oraz przywrócenia im równowagi fizycznej i psychicznej podjął UNICEF. W kwietniu 1976 r. na posiedzeniu Rady Zarządzającej UNICEF zaproponował ideę pokojowego rozwiązywania sporów, w której dzieci stanowiłyby „pomost pokoju”. Ustalono wówczas, by „dzieciom wojny” umożliwić rehabilitację w specjalnych ośrodkach, zakładanych przy współdziałaniu organizacji⁵². Pierwsze działania zostały podjęte w czerwcu 1993 r. wówczas na terytorium Sierra Leone UNICEF utworzył program terapii dla osób młodocianych, które brały udział w wojnie, zarówno po stronie rebeliantów, jak i armii rządowej⁵³. Program obejmował proces rozbrojenia, demobilizacji i reintegracji dzieci (disarmament, demobilization, reintegration, DDR)⁵⁴. Pierwszy z etapów polegał na odebraniu dzieciom wszelkiego rodzaju broni. Był to dla nich symboliczny moment całkowitego zerwania więzi z działaniami zbrojnymi. Kolejny etap – demobilizacja polegała na uwolnieniu dzieci-żołnierzy z grup zbrojnych w których przebywały do tego momentu. Najtrudniejszym, a zarazem najważniejszym był proces reintegracji polegający na często wieloletnim powracaniu do życia codziennego. W ośrodkach DDR dzieci tracą tożsamość wojskową. Początkowo są pełne agresji: „Niektórym udaje się przemycić ostre przedmioty. Wtedy w nocy okaleczają siebie albo inne dzieci. Tłumaczą, że jeśli nie widzą zbyt dużo krwi, czują się niepewnie”⁵⁵. Istotną kwestią o której wspominało między innymi w Zasadach Paryskich jest wówczas odnalezienie rodziny, będącej głównym wsparciem oraz odpowiednie zaangażowanie i przygotowanie lokalnej społeczności, ze względu na fakt występowania ryzyka wrogości wobec byłych żołnierzy.

W Zasadach Paryskich ponadto przywiązano uwagę także do edukacji, utraconej we wczesnym wieku oraz szkoleń zawodowych, umożliwiających pozyskanie w przyszłości pracy oraz normalizację życia⁵⁶. Program DDR uczy życia bez przemocy, panowania nad

⁵² E. Kantowicz, *Ochrona praw dziecka w kontekście działalności UNICEF*, wyd. Żak, Warszawa 1996, s. 114.

⁵³ Por. *Children and the youth on the front line: ethnography, armed conflict, and displacement*, pod red. J. Boyden, J. de Berry, Berghahn Books, New York 2004.

⁵⁴ K. Trzciniński, op. cit., s. 166-167.

⁵⁵ Wypowiedź Christiny, wolontariuszki ze schroniska dla byłych dzieci-żołnierzy w Gulu, cyt. za: A. Jabłońska, op. cit., s. 29.

⁵⁶ UN Children's Fund (UNICEF), *Paris Principles and Guidelines on Children Associated with Armed Forces and Armed Groups, February 2007*, [online:] <http://www.unicef.org/emergencies/files/ParisPrinciples310107English.pdf>, dostęp: 30.03.2011.

gniewem. Daje szansę zmiany wojennej mentalności, czego przykładem jest m.in. Ishmael Beah, byłe dziecko-żołnierz z Sierra Leone.

Kluczową kwestią w zapobieganiu rekrutacji dzieci-żołnierzy jest świadomość społeczna. Należy zwrócić uwagę, iż problem ten nie dotyczy tylko rejonów ogarniętych konfliktami zbrojnymi, ale całego świata. Informacje koalicji na rzecz zaprzestania wykorzystywania dzieci jako żołnierzy uświadamiają, iż obecność małych żołnierzy nie występuje wyłącznie w państwach rozwijających się w Afryce⁵⁷, czy w Azji, ale także w państwach Zachodu, pełnych dobrobytu oraz praworządności, czego przykładem może być Wielka Brytania. W państwie tym szesnastolatkom, zezwala się na wkroczenia w szeregi oddziałów zbrojnych, jednocześnie paradoksalnie zakazując oglądania filmów wojennych⁵⁸. Monitorowanie, sporządzanie raportów przez Organizację Narodów Zjednoczonych umożliwia skuteczniejsze działanie i częstsze sukcesy.

Na podstawie analizy zagadnienia dzieci-żołnierzy we współczesnych stosunkach międzynarodowych można sformułować następujące wnioski:

1. Pomimo wieloletniego występowania problemu dzieci żołnierzy dopiero współcześnie prawo podjęło walkę z omawianym procederem. Niestety ani uregulowania międzynarodowe w postaci konwencji praw dziecka, czy tak istotnego prawa, które zostało zawarte w afrykańskiej karcie praw i dobra dziecka, będącego podstawą prawną wobec regionu najbardziej zagrożonego występowaniem zjawiska nieletnich żołnierzy, nie ustosunkowały się wobec udziału pośredniego dzieci w konfliktach zbrojnych. Dopiero w roku 2007 uregulowano tą kwestię.
2. Kompatybilność wymiaru sądownictwa oraz istniejącego prawa staje się wyznacznikiem budowy odpowiedzialności za popełniane czyny rekrutacji osób niepełnoletnich, uświadamiając brak bezkarności.
3. Świadomość społeczeństwa globalnego jest istotną kwestią w walce ze zjawiskiem dzieci-żołnierzy, dlatego dzień 12 lutego, uznany za dzień walki z angażowaniem dzieci w walki zbrojne powinien być obchodzony przede wszystkim w regionach najbardziej narażonych na wymienione zjawisko, aby w dalszym ciągu unaoczniać krzywdę, jaka jest wyrządzana najmłodszym.

⁵⁷ Por. *Child soldiers in the age of fractured states*, pod red. S. Gates and S. Reich, University of Pittsburgh Press, Pittsburgh 2010.

⁵⁸ *Recruitment and retention of minors in the British armed forces, Coalition to stop the use of child soldiers 2011*, s. 3.